

JAN BAUER

Bílá místa našich dějin

Dozvíme se, jak to bylo doopravdy?

Edice CAS

Jan Bauer

Bílá místa našich dějin

Dozvíme se, jak to bylo doopravdy?

Edice Český ČAS

Jan Bauer

Bílá místa
našich dějin

Dozvíme se, jak to bylo doopravdy?

Copyright © Jan Bauer, 2013

Editor: © Josef Pepson Snětivý, 2013

Cover & Layout: © Nakladatelství ČAS, Alena Laňková, 2013

© Nakladatelství ČAS, 2013

ISBN 978-80-7475-108-0

» *Úvodem* «

Kdybychom posuzovali dějiny očima školního dějepisu, byla by to jen snůška jmen a těžko zapamatovatelných dat. V ještě horším případě pak nepřilíš záživné povídání o výrobních silách, třídách, sociálních vrstvách, úloze osobností a širokých mas a podobně. Naštěstí existují ještě jedny dějiny, dějiny plné vzrušujících a záhadných příběhů. Takové, které by opatrní a až přehnaně seriózní historici před námi nejraději zcela utajili, protože podle jejich mínění znevažují jejich ctihodný vědní obor. A to navzdory tomu, že takové příběhy jsou skutečným kořením dějin, a kdyby je učitelé vyprávěli žákům a studentům v hodinách dějepisu, byl by to zaručeně ten nejzajímavější a nejpoutavější školní předmět. Jen si připomeňme alespoň záhadu nikdy nenalezené Atlantidy či tajemství Velikonočního ostrova nebo záhadného vězně se železnou maskou!

Ale i české dějiny nabízejí nejednu dech beroucí záhadu, nejedno dráždivé tajemství. Předkládám Vám, milý čtenáři, osmadvacet příběhů z českých a moravských dějin, které spojují slova „bílá místa“. Většinou vycházejí z hypotéz a domněnek vážených historiků i amatérských badatelů, kteří se nebáli dát všanc svou seriózností a, obrazně řečeno, jít s kůží na trh. Mnohdy jsou jejich

» Jan Bauer

tvrzení přinejmenším diskutabilní, často jen nadhazují otázku, na niž zatím neznáme odpověď a kdo ví, zda kdy znát budeme. V každém případě jsou to příběhy nanejvýš poutavé a, nebojím se napsat, i vzrušující. Proto Vás nebudu dále napínat a zvu Vás na pouť dávnou českou a moravskou minulostí, při níž se jistě nebudete nudit.

Jan Bauer

» **PŘÍBĚH PRVNÍ** « **Záhadný masakr v Býčí skále**

Moravský kras, ten podivuhodný kousek země na sever od Brna, dodnes vzrušuje svým labyrintem krápníkových jeskyní, podzemní řekou Punkvou a strašnou propastí Macochou. Třebaže je dnes už především turistickou atrakcí, je tu stále dost nepoznaného, neprobádaného, co přitahuje badatele a milovníky tajemna. V druhé polovině 19. století mezi ně patřil také nadšený průkopník archeologie a speleologie doktor Jindřich Wankel. Původem Pražan křtěný Vltavou se po vystudování medicíny zamiloval do této podivuhodné, romantické krajiny Moravského krasu, kam ho zavál osud v podobě nabídky místa lékaře v železárnách hraběte Salma v Blansku.

Někdejší spolužák Karla Havlíčka Borovského, přítel malíře Josefa Mánesa a aktivní účastník svatodušních bouří v červnu 1848 začal ve svém volnu s velkým zaujetím prolézat dosud neprozkoumané jeskyně Moravského krasu a přinášet odtud kosti pravěkých zvířat. Místní lidé ho asi kvůli tomu považovali za lehce potrhleho podivína. Sami měli pro tyto staré kosti praktičtější využití. Na vrchovatě naložených vozech je odváželi do okolních cukrovarů, kde z nich získávali spodium, kostní uhlí. Jindřich

Wankel byl však nadšenec, který se o posměch nevědomých venkovanů nestaral. A tak se mu díky pílí a sběratelskému nadšení podařilo v jeskyních nalézt, shromáždit a sestavit celé dvě kostry vymřelého jeskynního medvěda, z nichž jedna je dodnes k vidění v expozici pravěku Moravského zemského muzea v Brně. Vedle zvířecích kostí však ze svých výprav přinášel i kamenné nástroje a zbytky nádob, takže celkem brzy proměnil dva pokoje a sklep svého domu v Blansku ve skladiště. Záliba doktora Wankela brzy přerostla ve vážný vědecký zájem. V roce 1873 představil své pravěké exponáty dokonce na světové výstavě ve Vídni, o rok později se zúčastnil archeologického sjezdu v Kyjevě a byl zde zvolen členem Carské archeologické společnosti.

Jeho největší objevy jsou spojeny s jeskyní Býčí skála u Křtin. Poprvé tu začal kopat v roce 1867 a podařilo se mu nalézt stopy po osídlení ze starší doby kamenné, tedy jednoduché kamenné nástroje, výrobky z mamutích a medvědích kostí, oblázky zdobené krátkými příčnými rýhami a také lidskou čelist. V té době to byla vědecká senzace prvního řádu. Vždyť se tehdy jednalo o nejstarší pozůstatky existence člověka u nás!

Nálezy z moravské jeskyně se rázem zařadily po bok už proslulých jeskynních objevů ve Francii, Anglii či Německu.

Staroegyptský bůh v Moravském krasu

Na největší tajemství Býčí skály ovšem kupodivu nenarazil zvědavý doktor Wankel, ale dva studenti, kteří byli v nedalekých Olomučanech v létě roku 1869 na prázdninách. Hnání mladistvou zvědavostí a touhou po dobrodružství se bratřanci Gustav a Er-

nest Felklovi pustili do průzkumu této jeskyně. Gustav, posluchač lékařské fakulty, si přitom všiml, že na dně předsíně této jeskyně ve vodou naplaveném písku, který občas těžili dělníci pro blízkou huť, leží nějaké kosti. Jako medik v nich ihned rozpoznal kosti lidské a v naději na nějaký zajímavý nález začal s Ernestem písek prohledávat.

Po chvíli narazili na starou hliněnou nádobu. Když si ji prohlíželi, vypadla z ní spečená hrouda, která se jim pod rukama drolila, až se z ní nakonec vyloupila bronzová soška býčka. V tu chvíli nevěřili vlastním očím. Vždyť jen považte! Naši plastiku býka v jeskyni, které se odnepaměti říkalo Býčí skála. To jistě nemohlo být jen tak.

Zpráva o fantastickém nálezů se pochopitelně donesla doktoru Wankelovi. Tento amatérský archeolog až doposud bádá jen uvnitř jeskyně a tam také našel pozůstatky po pravěkých lidech. Vstupní předsíně zatím opomíjel. Objev dvou studentů mu vnukl myšlenku, že Býčí skála je zřejmě slovanskou svatyní, kde naši předkové uctívali nějaké býčí božstvo, podobné staroegyptskému bohu Apisovi. Ten, jak známo, ztělesňoval boha Ptaha, stvořitele světa, praotce bohů i lidí a dokonce stvořitele sebe samého. V poněkud romantických představách badatelů z 19. století mohly slovanské kultury navazovat na staroegyptské náboženství, brát si z něho motivy a inspiraci. A bronzová soška z předsíně Býčí skály byla evidentně kultovním předmětem. Jindřich Wankel si v souvislosti s ní také určitě vzpomněl na pověsti, které se o Býčí skále tradovaly. O půlnoci se prý ozýval z podzemí zpěv, jindy nárek, rozsvěcovala se tu tajemná světýlka a divoce rejdlili kostlivci...

Doktor Wankel, podobně jako jiní tehdejší archeologové, věřil, že ve všech pověstech se odrážejí dávné skutečnosti. Nález bronzového býčka se zdál potvrzovat jeho domněnku o pohanské

svatyni, kultovním místě, které ve vlasteneckém nadšení okamžitě přisoudil starým Slovanům. Zbývalo, aby si to ověřil na místě, a proto v roce 1872 prozkoumal předsíň jeskyně Býčí skála. Vyneslo mu to životní objev, nad nímž renomovaní archeologové dodnes krčí rameny a mluví o nepochopitelné záhadě či strašném tajemství.

Pohřeb halštatského velmože

Jistě se Vám teď dere na jazyk zvědavá otázka, co že to vlastně tak překvapivého a dokonce hrůzně tajuplného amatérský archeolog Wankel našel. Začneme pěkně od začátku. Nejdříve se totiž musel vypořádat s nahromaděnými vápencovými balvany z před dvěma a půl tisíciletím zříceného stropu jeskyně. Teprve pak narazil na rozlehlé spáleniště, zřejmě pozůstatek nějakého požáru, pokryté silnou vrstvou popela a zbytky zuhelnatělých či leckdy jen ohořelých trámů. Na dávno vychladlém ohništi spočívaly zbytky vozu, okovaného bronzovými a železnými plechy. V jeho blízkosti našel kamenný pult, snad oltář, na němž ležely useknuté lidské ruce, samozřejmě jen jejich kosterní pozůstatky, se spoustou prstenů a náramků.

Nebyly to však jediné lidské kosti v jeskyni. Naopak se zdálo, že tady pod Býčí skálou se v hodně vzdálené minulosti odehrál krvavý horor či strašná katastrofa. Vždyť kostry, ať už vcelku, či jenom jejich části, se válely doslova všude. Nechyběla těla bez hlavy, naopak tu ležely jen lebky, některé zjevně upravené jako číše. Jedna taková byla vrchovatě naplněna dávno zuhelnatělým zrnem. V jiném případě byla celá lebka uložena do bronzového kot-

líku. Stejně jako ufaté ruce na kamenném oltáři byly i další kostry „okrášleny“ jemně zpracovanými zlatými či bronzovými šperky, často zdobenými jantarem. Dohromady zde doktor Wankel napočítal na čtyřicet lidských koster. Dalším zkoumáním zjistil, že převážně patřily mladým dívkám. Vedle nich nechyběly ani dvě koňské kostry a kosti dalších domácích zvířat.

Co se tady vlastně odehrálo za strašné drama? MUDr. Jindřich Wankel usoudil, že se jednalo o rituální pohřeb nějakého dávného velmože. Zabitě mladé dívky, některé pouze asi dvanácti- či třináctileté, byly zřejmě jeho četné manželky, které ho po zpusobu žen indických mahárádžů doprovázely na onen svět. Pokud jde o zmiňované zbytky vozu, jednalo se nepochybně o pohřební vůz, který měl vznešeného knížete či náčelníka dopravit do říše mrtvých. Podobné použití vozů známe dnes i z jiných aristokratických hrobů ze starší doby železné, nazývané také dobou hallstatskou (asi 700 až 500 let př. n. l.). Správně bychom však měli napsat hallstattskou, protože se tak nazývá podle archeologických nálezů z okolí rakouského města Hallstattu, proslaveného těžbou soli a také rozsáhlým keltským pohřebištem.

Doktor Wankel svou představu o rituálním pohřbu velmože dokonce literárně ztvárnil a později ji zveřejnil archeolog prof. Karel Absolon ve své knize *Moravský kras*: „... Dlouhý a slavnostní průvod pohyboval se opuštěným údolím. Pomalu se táhl na neschůdné cestě, nežli dosáhl jeskyně. Byl to pohřební průvod! Na dřevěném, bronzovými plechy a železem pobitém, dvěma oři taženém voze ležela mrtvola. Následovali ozbrojení muži, kteří s sebou vlekli mnoho žen a dívek. Ty byly krásné a mladé, oděné do drahocenných šatů, ozdobené pestrými perlami ze skla a jantaru, ověšené šperky zlatými i bronzovými, bohatý vlas byl spou-

tán zlatými čelenkami, na bedrech zářily zlaté spony a ruce i nohy objímaly zlaté a bronzové náramky i prsteny. Smutně kráčely dopředu a je následovalo množství lidu se zásobami obilí, s obětními nádobami a obětními zvířaty, aby tyto doklady orby a polního hospodářství byly milovanému vladaři vloženy do hrobu... Před jeskyní se průvod zastavil. V předsíni, ozářené jen slabě magickým odleskem denního světla, byla nakupena hranice z dřevěných polen a vedle ní postaven kamenný oltář. Pak byl vůz i s mrtvolou vytažen na hranici a tato zapálena. S praskotem zaplápolal plamen do výše a osvětlil temnou jeskyni do svitu denního, osvětlil hrůznou a děsnou scénu, která nyní následovala... Ženy i muži byli přivlečeni dovnitř, kolem hranice seskupeni a usmrceni. Některým byly uťaty ruce, jiným byly rozpolceny lebky a hrůzné vraždění trvalo tak dlouho, až všechny tyto nešťastné oběti zemřely. Na oltáři pak provedl kněz hrůznou ceremonii za asistence nejstatečnějších spolubojovníků zemřelého knížete... Také oba koně a jiná domácí zvířata, ovce, kozy, vepři, byla rozporcována a jejich údy po jeskyni rozházeny. Nádoby s obětními dary byly navršeny na hromadu a po všem bylo rozházeno obilí. A když pohřební hostina byla u konce, mrtvola i s hranicí a všemi předměty se sesula v hromadu popela, naválelo množství lidu ohromné balvany na všechny mrtvolky a celou předsíň jeskyně, aby posvátné místo bylo před rouhači ochráněno a stopy pohřbu zahlazeny...“

Zapomenutý předmět z jiných světů?

K vyprávění doktora Wankela bych chtěl dodat, že představa záměrně rozházených částí domácích zvířat a rozmetaného obilí

*Bronzová plastika býčka nalezená v jeskyni
Býčí skála*

sice zřejmě odpovídá stavu, v jakém je v předsíni Býčí skály našel, ale ne rituálnímu pohřbu, jak ho známe z jiných nalezišť. Spíše bychom se domnívali, že všechny předměty budou uspořádány v úhledném pořádku, důstojném postavení vznešeného mrtvého, a nikoliv nahodile poházeny. Ale ve skutečnosti neslo dno jeskyně stopy zuřivého a vražedného ničení. Vypadalo to, jako by někoho popadl šílený amok, pod jehož vlivem se doslova

vyběsnil. Zbraně, kosti, zbytky tkanin, ohořelá dřeva i šperky byly jakýmsi nějakým větrným vírem nebo výbuchem rozmetány na všechny strany, naházeny na sebe a pak zavaleny kusy vápence...

Odpověď na otázku, co se tu vlastně stalo, navíc komplikuje objev kovářské dílny ve vzdáleném koutě jeskyně s výhni, těžkými kladivy, kleštěmi, odlévacími formami a také množstvím hotových výrobků i železných polotovarů. Přece nikoho, tím méně knížete, nemohli pochovávat do zřejmě běžně používané kovárny?!

Ale to jsem se ještě nezmínil o nejpodivuhodnějším nálezu z Býčí skály. Tím totiž nesporně byl železný prsten, přesněji řečeno dutý kroužek o vnějším průměru 4,3 centimetru. Když ho doktor Wankel ukázal technikům v blanenských železárnách, prohlásili o něm, že je litý, což by znamenalo, že jde o nejstarší předmět z litého železa na světě. Zároveň to stavělo na hlavu všechny úvahy o tom, zda lidé ve starší době železné mohli vůbec zvládnout tuto technologii zpracování kovů.

Kdyby byl Erich von Däniken Wankelovým současníkem, nepochybně by byl dutý kroužek označil za důkaz kontaktů lidí halštatské doby s mimozemšťany, kteří buď naše předky naučili odlévat železo, nebo prostě dotyčný předmět, zřejmě součástku nějakého složitějšího přístroje, na Zemi zapomněli. Jenže lékaře ze železáren hraběte Salma nic takového ani nenapadlo. Pomyslel si jen, že naši dávní předkové byli asi mnohem šikovnější, než historikové vůbec připouštěli. A právě kvůli tomuto svému přesvědčení býval tento amatérský archeolog odborníky kritizován, že si nechal do jeskyně Býčí skála podstrčit předmět mnohem mladší, než byly ostatní nálezy. Teprve v roce 1965, kdy už byl Wankel

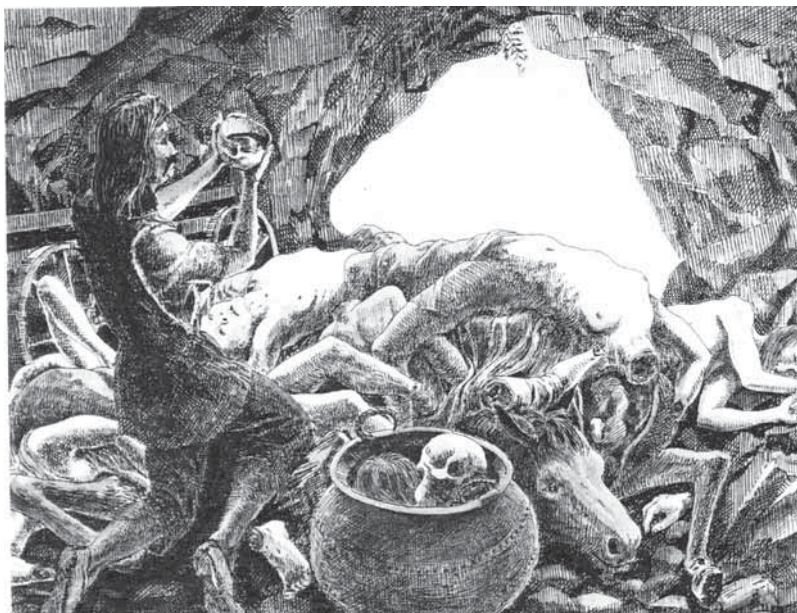
osmašedesát let po smrti, metalurgičtí specialisté uzavřeli svá zkoumání zjištěním, že prsten nebyl odlitý, ale vykováný ze dvou plechových obrouček, které pak byly po obvodu svařeny. Tedy že skutečně patří do doby halštatské. Doktor Wankel byl tak dodatečně rehabilitován. Nenechal se podvést a ani sám nepodváděl. Dutý prstenec tedy sice nebyl tak senzačním nálezem, nicméně i přesto představoval unikátní svědectví o zručnosti a dovednosti dávných kovářských mistrů.

Oběti vražedného komanda?

Vraťme se však k hádance, co se v předsíni Býčí skály vlastně přihodilo. Doktor Wankel označil svůj poněkud morbidní nález za hrob velmože. Sám nám vylíčil, jak byla honosně oblečená a šperky vyzdobená mrtvola mocného knížete do jeskyně dopravena na pohřebním voze, který mu měl sloužit i se dvěma koňmi v říši mrtvých. Jeho citované vyprávění můžeme snad jen trochu poopravit díky vědomostem, které jsme získali poznáním podobných rituálů a objevením hrobek pocházejících z téže doby. Spolu s knížetem se chtě nechtě odebrali na věčnost i jeho četné manželky, souložnice a sluhové. Ti všichni byli v jeskyni na kamenném oltáři při krvavém obřadu obětování. Některým kněží zřejmě ještě před usmrcením z nám neznámých kultovních důvodů nejdříve usekli ruce, jiné patrně po zabití rozčtvrtili. Vznešený nebožtík byl i s vozem vložen do velké dřevěné truhly či spíše komory, jak to dokládá jiný knížecí hrob z halštatské doby odkrytý v Heuneburgu v jižním Švábsku, kterou pak ceremoniáři a organizátoři pohřbu zapálili. Nakonec bylo

celé místo pohřebního obřadu zavaleno balvany z jeskyně, aby ho nikdo nepovolaný nemohl znesvětit či aby se šperky a zbraně nestaly kořistí vykradačů hrobů. Ti se totiž činili už ve starší době železné.

Tato Wankelova teorie byla všeobecně přijata a většina odborníků ji akceptuje dodnes. Například v 1. díle Přehledu dějin Československa, kolektivní práci českých a slovenských historiků z roku 1980, se můžeme dočíst: „Někdy v 5. stol. př. n. l. dorazila na Moravu druhá vlna halštatské kultury. Nejlépe ji osvětluje nález z Býčí skály v Moravském krasu. Velké bohatství pohřbu naznačuje, že tu byla pohřbena osobnost z okruhu ‚knížecí vrstvy‘,

Jedna z představ rituálního pohřbu velmože v jeskyni Býčí skála

kteřá sem přišla z Podunají a zavedla na Moravě těžbu železné rudy i znalost jejího zpracování. Podle množství předmětů, pocházejících ze vzdáleného prostředí, můžeme soudit, že se tato skupina podílela na dálkovém obchodu, významnou úlohu hrála patrně přeprava jantaru z Pobaltí. K pohřbu a událostem kolem něho došlo nepochybně při nájezdu Skytů...“

Ovšem už při samém zveřejnění objevu v Býčí skále se našli pochybovači, kteří z nejrůznějších důvodů s Wankelem nesouhlasili. Jedním z nich byl další moravský amatérský archeolog doktor Martin Kříž, jinak notář ve Ždánicích u Bystřice nad Pernštejnem. Podle jeho názoru, zveřejněného v roce 1902, se nejednalo o rituální pohřeb, nýbrž o krvavý masakr. Nepřátelé, patrně Skytové, kteří na Moravu pronikli z ukrajinských a jihoruských stepí, či cizí hledači železa pronásledovali družinu zdejšího vladaře. Doktor Kříž měl na základě tehdy nových archeologických průzkumů po ruce sídlo uprchlíků, a to rozlehlé obřanské hradiště nad řekou Svitavou na dohled Brna. Družině se sice z Obřan podařilo před útočníky uprchnout a skrýt se v předsíni jeskyně Býčí skála, ale její úkryt byl prozrazen a všichni včetně knížete byli na místě pobiti.

Křížův výklad sice objasňoval, proč byly pozůstatky mrtvých doslova rozmetány po celé jeskyni, ale neposkytl vysvětlení, proč vražedné komando ponechalo na místě všechny šperky a neodneslo si je jako kořist. Že by mu šlo jen o vybití velmožovy družiny? Jednalo se snad o nějakou pomstu a šperky byly v daném okamžiku nepodstatné?

Ba ne. Tato teorie kulhá na všechny čtyři nohy. Už proto, že uložení velmože na vůz patřilo, jak víme, k pohřebním zvykům té doby. Měl tedy přece jen doktor Wankel ve svém vysvětlení

pravdu? Při posuzování objevu v Býčí skále nám nutně musí vrtat hlavou přítomnost kovářské dílny v jeskyni. Proč by dávní lidé halštatské doby někoho pochovávali právě vedle ní?

Exploze v podzemí, nebo rituální sebevražda?

Jedna odpověď se tady nabízí. Vzpomeňme si, že v pohádkách kováři často mívají výjimečné postavení. Disponují nejen mimořádnou silou, ale i nadpřirozenými schopnostmi. Je v tom zašifrovaná vzpomínka na vzdálenou dobu, kdy zpracování železné rudy, její přeměna na čisté železo a vykování železných nástrojů a zbraní bývaly záležitosti mágů a čarodějů. Výroba železa představovala přísně střežené tajemství, opředené různými rituály, a ti, kteří ji ovládali, se těšili ve společnosti mimořádné úctě. Později v raném středověku mívalo kovářství a zpracování rud velmi blízko k alchymii, ba přímo s ní souviselo.

Kovárna v jeskyni tedy nebyla obyčejnou řemeslnickou dílnou, jak bychom si to představovali dnes, ale součástí tajného kultovního střediska či svatyně. V této svatyni mohla mít i výroba železných nástrojů rituální charakter, podobně jako obětování zvířat, manželek zemřelých vládců či třeba válečných zajatců. Moravský kras se svými tajuplnými podzemními jeskyněmi a propastmi, ale také s hojnými povrchovými nálezy poměrně čistého přírodního železa, což lidé, kteří si už osvojili jeho zpracovávání, museli zvláště kvitovat, byl doslova magickým územím. Nepochybně tu, viděno optikou tehdejších obyvatel, „sídlii bohové“. A snad jedním takovým „bohem“ byl v očích svého kmene i velmož pochovaný v Býčí skále.

Podle jiné domněnky se do jeskyně uchýlila větší skupina lidí, která tu zpracovávala kov a možná mlela i obilí. Nešťastnou náhodou však došlo k explozi buď oxidu uhelnatého z pecí, nebo moučného prachu, při níž se zřítily část stropu jeskyně, a uvolněné balvany pohřbily všechny přítomné. Taková katastrofa by vysvětlovala, proč byly všechny nalezené předměty doslova rozmetány po dně jeskyně.

Mimochodem, podle zmiňovaných starých pověstí měla do nitra Býčí skály za noci vstoupit skupina osob a navždy v ní zmizet... Že by tyto legendy popisovaly reálnou událost? Nebo vznikly na základě vypravování zvědavců, kteří se kdysi do jeskyně zatoulali a ke svému údesu zde spatřili spoustu lidských koster?

Vysvětlením krvavých událostí v jeskyni u Křtin by mohla být i rituální kolektivní sebevražda. Vzpomeňme jen na případ americké náboženské sekty Svatyně lidu, jejíž příslušníci si vzali život v listopadu 1978 v guayanské džungli, či podobný případ sekty Nebeská brána, jejíž členové se v roce 1997 zabili v okamžiku, kde se k Zemi přiblížila Hale-Boppova kometa. Domnívali se totiž, že své duše přenesou do vesmíru a na zemském povrchu zůstanou jen jejich zcela „bezcné“ tělesné schránky. Že by v 5. století př. n. l. žila v Moravském krasu sekta podobných náboženských blouznivců? V té vzdálené době, kdy magie bývala běžnou součástí života a o stěhování duší si zřejmě nikdo netroufl pochybovat, by nás to nemělo příliš překvapit.

Poměrně nedávno přispěli do diskuse o tajemných událostech pod Býčí skálou geologové. Podle jejich názoru byly totiž v 5. století př. n. l. nynější hlavní vchody do jeskyně zcela neprůchodné a jediným přístupem byla strmá šachta ze stropního okna. Dovedete si představit, že by se takovýmto způsobem dovnitř dostali